

ANDREI POPETE - PĂTRAȘCU

ȚARA MARAMUREȘULUI
TEZAUR DE ISTORIE ȘI CULTURĂ ROMÂNEASCĂ

Foto copertă:
Biserica de lemn „Sf. Nicolae”, din Bogdan Vodă

ANDREI POPETE - PĂTRAȘCU

ȚARA MARAMUREȘULUI
TEZAU DE ISTORIE ȘI
CULTURĂ ROMÂNEASCĂ

Cuvânt înainte,

Țara Maramureșului, vechi leagăn de cultură și civilizație, care și-a dăltuit în lemn și piatră istoria, locul unde tradițiile, portul și arta populară se păstrează ca nicăieri altundeva în România și locul de baștină al voievozilor descălecători Dragoș și Bogdan, a găzduit în urmă cu doi ani, sub egida Societății de Științe Istorice din România, cursurile de vară ale profesorilor de istorie și iubitorilor muzei Clio, din România, Basarabia și Bulgaria.

Programul cursurilor, variat ca de fiecare dată, a constituit o surpriză plăcută pentru fiecare participant, prin alternanța simpozioanelor, meselor rotunde, dezbaterilor pe teme de istorie locală, românească sau universală, cu ceea a excursiilor tematice și aplicative.

Am asistat, pe parcursul celor 12 zile de desfășurare a cursurilor de vară, la veritabile lecții de istorie, cultură și tradiție, în peregrinările spre bisericile și mănăstirile de lemn din Țara Maramureșului, adevărate bijuterii de artă populară, ce se întâlnesc aproape în fiecare sat maramureșan.

Și unde altundeva pe pământ putem fi mai aproape de rai dacă nu în Țara Maramureșului – tărâm dumnezeiesc de frumos, dăltuit simplu în piatră și lemn, dar adânc impregnat de mit și istorie.

La Rohia, Șurdești, Budești, Bârsana, Bogdan-Vodă, Săpânța-Peri ș.a.m.d. sau bisericile din Apșa, de dincolo de Tisa, în Maramureșul istoric din Ucraina – expresii excepționale ale moștenirii culturale ale acestei minunate arii muntoase din nordul României - am trăit momente de profundă înălțare spirituală și liniște lăuntrică.

„În Țara Maramureșului, din orice colț al României ai fi, nu poți să nu te simți ca acasă” – îmi spunea o tânără maramureșeancă din Petrova. Și am simțit că este adevărat fiecare cuvânt, căci am întors filă după filă, paginile unei istorii ancestrale, încrustată în suflet, cu fiecare monument istoric întâlnit în cale, cu fiecare biserică de lemn în tinda căreia mi-am grijit sufletul.

Am scris aceste note de călătorie încercând să surprind tărâmul unui Maramureș, filigranat între legendă și realitate și nu am făcut altceva decât să deschid cufărul în care prea multele impresii și amintiri despre Țara Maramureșului și cele 12 zile petrecute în compania colegilor cercetători ai istoriei, mi-au însemnat existența.

Această carte a fost scrisă cu îndrăzneala de a tulbura tăcerea ancestrală a celui mai vechi pământ românesc, pășind cu smerenie pe treptele istoriei.

Astăzi, în Maramureș încă mai există sate și localități, foarte bine păstrate, care supraviețuiesc în armonie cu natura înconjurătoare, cu câmpii, pășuni, pajiști, livezi și păduri.

Le-am cunoscut istoria și oamenii, trăind mărturia de suflet a prietenului meu argeșean, profesorul George Baci: „un drum în Maramureș nu poate începe decât din dorul de a te simți la tine acasă”.

Autorul,
septembrie 2009

I.

Prima parte a cursurilor de vară organizate de Societatea de Științe Istorice din România, s-a desfășurat în orașul reședință de județ al Maramureșului - Baia Mare, care prin mărturiile trecutului și frământările cotidiene ale prezentului, ni se dezvăluie ca fiind un oraș în plină ascensiune în plan economico-social și care dorește să-și consolideze poziția, dezvăluind lumii întregi că tradiția și modernismul se pot manifesta într-o simbioză perfectă.

Primele informații scrise cu privire la Baia Mare, așa cum aveam să aflăm de la profesorul Ilie Gherheș – organizator al Cursurilor de vară S.Ș.I.R. din anul 2007, ne înfățișează un centru minier dezvoltat, cu aspect de oraș medieval, cu forme

propriei de organizare și conducere caracteristică localităților libere, fiind supus numai autorității centrale a statului. Situat în partea vestică a județului, în depresiunea Baia Mare, pe cursul mijlociu al râului Sașar, orașul Baia Mare cunoaște prima atestare documentară, acum mai bine de șase secole, în anul 1329, când cancelaria regelui Carol Robert de Anjou emite un document în care este pomenit prima dată acest oraș sub numele de „Rivulus Dominarum” (Râul Doamnelor).

Într-un document din anul 1411 este pomenită pentru prima dată monetăria Baia Mare, unul din cele mai vechi și vestite ateliere de acest gen din Transilvania, iar trei decenii mai târziu, orașul, împreună cu minele sale, trece în stăpânirea Corvineștilor drept răsplată pentru faptele de vitejie ale lui Iancu de Hunedoara împotriva invaziei otomane. Din dispoziția acestuia a început construcția unei catedrale, numită „Sfântul Ștefan”, care avea ca anexă un turn impozant, Turnul Ștefan”, astăzi unul dintre obiectivele turistice ale orașului Baia Mare.

În 1526, Baia Mare trece în proprietatea principelui Ioan Zapolya, urmând o perioadă de decădere a vieții economice a orașului, datorată unor repetate dispute, concesiuni și vânzări între principii ardeleni. În anul 1600, în semn de recunoștință pentru anularea unor datorii de către Mihai Viteazul, arendașul minelor Felician Herbstein a pus să

se bată la monetăria din Baia Mare o medalie omagială din aur cu chipul domnului valah, realizând astfel una din cele mai reprezentative efigii cunoscute în numismatică. Istoria orașului Baia Mare reține și anul 1703, când vestitul căpitan de haiduci Pinteza Viteazul participă cu detașamentele sale, alături de Francisc Rakoczi al II-lea, la lupta de eliberare a orașului din mâinile austrieșilor. În 1889, apare la Baia Mare primul ziar în limba română, „Gutina”, publicație săptămânală cu profil social-literar și economic.

Această sumară prezentare a profilului istoric al orașului Baia Mare trebuie întregită prin menționarea unor date legate de construcții și monumente reprezentative, care au adus în timp faima acestor locuri.

Unul dintre acestea este Turnul Ștefan, care, deși s-au scurs secole la rând peste el, iar acoperișul a fost incendiat de mai multe ori, s-a păstrat foarte bine în timp. Construit în stil gotic, turnul are 40 de metri înălțime și a fost folosit pentru supravegherea eventualelor incendii și supravegherea strategică a orașului Baia Mare, fiind ridicat de către Iancu de Hunedoara în secolul al XV-lea.

Alături de Turnul Ștefan, care este monumentul cel mai reprezentativ de artă medievală din Baia Mare, printre monumentele de arhitectură medievală, mai amintim: Casa

„Iancu de Hunedoara”, singurul edificiu (construit în anul 1446) rămas intact din fostul castel medieval ridicat de Iancu de Hunedoara pentru sotia sa Elisabeta; localul Monetăriei – astăzi sediul Muzeului Județean Maramureș; Turnul Măcelarilor (legenda spune că de aici s-ar fi tras glonțul care l-a ucis pe Pinteza Viteazul, haiduc al acestor meleaguri), Biserica de lemn (monument de artă populară ridicat în anul 1630 în satul Chechiș și adus în Baia Mare în anul 1939) ș.a.m.d.

II.

În peregrinările noastre spre locuri de suflet din Țara Maramureșului, am poposit în după-amiaza unei frumoase zi de iulie, la Mănăstirea „Sfânta Ana” – Rohia. Am urcat cu emoții spre sfânta mănăstire din cauza drumului foarte îngust și a autocarului care la fiecare viraj era cu greu redresat de către șofer. Dar emoțiile și efortul de a continua drumul pe jos într-un final, au meritat.

Așezată într-un prea frumos și binecuvântat colț din Țara Maramureșului, la cca. 50 km de orașul Baia Mare și 43 km de orașul Dej, în hotarul satului Rohia ce aparține orașului Târgu Lăpuș, „într-un cadru pitoresc, în mijlocul unei păduri pe

coama unui deal, Mănăstirea „Sf. Ana” - Rohia constituie un loc privilegiat al celor care caută liniște sufletească, loc al iubitorilor de frumos” – așa cum nota în jurnalul său prof. Mihaela Tuschuc, participantă în acest an la Cursurile de vară organizate de Societatea de Științe Istorice din România.

Începuturile mănăstirii sunt legate de persoana preotului ortodox român Nicolae Gherman (1877-1959), paroh în satul de la poalele Dealului Viei – Rohia, deal pe care se găsește așezată mănăstirea.

Preotul ctitor a zidit mănăstirea în memoria fiicei sale, Anuța, pe care a pierdut-o, fiind chemată la Domnul, la vârsta de numai 10 anișori. Această fetiță s-a făcut un binevestitor al voii Domnului căci, nopți de-a rândul, copila îi apărea în vis tatălui ei, rugându-l să construiască, „o casă Maicii Domnului” în Dealul Viei din hotarul Rohiei.

La început, îndureratul părinte tănuia în inima sa visele, până când, într-o zi o femeie credincioasă, a venit la el și i-a spus : „Părinte de ce nu ascuți glasul lui Dumnezeu, care-ți poruncește prin copila Anuța, să faci casă Maicii Domnului în Dealul Viei?”. Nedumerit părintele a întrebat-o: „ce casă să fac Maicii Domnului?”, la care femeia i-a răspuns – „Mănăstire să faci, părinte!”. În acel moment, părintele Nicolae și-a dat seama că este vorba de o hotărâre divină și, cuprins de

o liniște sufletească, s-a hotărât să construiască o mănăstire în amintirea copilei sale.

După multe greutăți, cu sacrificii mari și ajutat de entuziasmul și brațele sutelor de credincioși, s-a reușit ca în timp de doi ani să fie ridicată o biserică modestă și o casă monahală. Mănăstirea a fost sfințită în 1926. Multă vreme, așezământul a rămas la stadiul de schit, neputându-se dezvolta din cauza accesului foarte greu. Mănăstirea s-a putut dezvolta după 1965 și mai ales 1970, când s-a introdus curentul electric și s-a amenajat drumul de acces.

Râvna și dăruirea unor stareți cu reală vocație a îmbogățit patrimoniul mănăstirii Rohia, patrimoniu care astăzi se compune din următoarele valori: „Casa de Stejar” (1965), „Casa Stăreției” (1969-1972), „Casa cu Paraclis” (1973-1975), „Casa Poetului” (1977-1979), „Altarul de vara” (1980-1983), „Poarta maramureșană” de la intrare în incintă mănăstirii (1988), „Casa Alba” (1988-1992), „Poarta din sat” (1999 - 2001), „Colțul maramureșan” compus dintr-o casă și o biserică de lemn (2001) ș.a.

Mănăstirea dispune și de o bibliotecă formată din aproximativ 40.000 de cărți și reviste cu conținut teologic și de cultură profană, cuprinzând pe lângă lucrările în limba română, un important fond în limbile germană, și maghiară, precum și

un număr de cărți în limbile franceză, engleză și neogreacă. În afară de fondul principal teologic, biblioteca adăpostește cărți din numeroase și variate domenii ca: istorie, arheologie, artă, poezie și proză literară (română și străină), muzică, științe, geografie, diplomație, dramaturgie, etnografie, literatură populară, critică, eseistică, filosofie, psihologie, logică precum și biografii, memorii, jurnale, cărți juridice, de economie politică, știință politică, sociologie, manuale didactice etc. Biblioteca a fost organizată de părintele Nicolae Steinhardt, doctor în drept constituțional, scriitor, publicist și critic literar, de origine evreiască, convertit la religia creștină în închisoarea comunistă de la Jilava, autor al unei opere unice în literatura română („Jurnalul fericirii”). Chilia în care a locuit părintele Nicolae Steinhardt în perioada 1980 – 1989, ca monah al Mănăstirii Rohia, a fost amenajată ca un mic muzeu și în ea se păstrează lucrurile personale ale părintelui Nicolae: manuscrise, cărți, icoane, tablouri, precum și mobilierul. Impresionantă este și opera pe care a lăsat-o Nicolae Steinhardt: peste 25 de volume proprii, traduceri din engleză și franceză, articole, studii și alte contribuții literare, așa cum ne relatea un alt participant la Cursurile de vară organizate de S.S.I.R., profesorul George Baciș, președintele executiv al Fundației „Petre Ionescu-Muscel” și director al Casei de

Cultură din Domnești-Argeș.

Revenind însă la Sfânta Mănăstire de la Rohia, astăzi prin reorganizarea Bisericii Ortodoxe Române, aceasta se află sub oblăduirea canonică a Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului.

Am părăsit sfântul locaș de cult, schimbând impresii cu ceilalți colegi. Mi-au confirmat propriile trăiri. Mănăstirea „Sf. Ana” – Rohia este un loc unde simți puternic nevoia de a reveni.

Următoarele zile ne-au pregătit alte locuri minunate, pline de istorie și credință, care de la sine se așează în suflet.

III.

Cursuri de vară organizate în luna iulie a anului 2007, sub egida Societății de Științe Istorice din România, ne-au oferit ocazia să vizităm și partea de nord a Transilvaniei – orașele Satu Mare și Carei, în care istoria și cultura unesc polii realului citadin, încătușat înăuntru și afară, în esențe și aparențe.

Descoperirile arheologice din Țara Oașului, Ardud, Medieș, Homorod, Lazuri etc. au scos la lumină o mulțime de dovezi privind așezările din epoca pietrei și a bronzului; există, de asemenea, dovezi privind continuitatea locuirii acestor

ținuturi de către comunitățile geto-dacice după cucerirea romană. Mai târziu, aceste teritorii constituiau o parte a voievodatului condus de Menumorut, una dintre cetățile de apărare din secolul al X-lea fiind la Satu Mare (Castrum Zotmar), după cum menționează cronica lui Anonimus.

După 1543, când cetatea intră în posesia familiei Bathory, se fac schimbări ale albiei Someșului, pentru a apăra cetatea în partea sa sudică, astfel încât fortificația rămâne așezată într-o insulă legată de principalele drumuri prin trei poduri peste Someș. Deși în evul mediu, Mintiu și Satu Mare erau două orașe distincte, despărțite de Someș, între 1712 – 1715 cele două orașe se unesc treptat din punct de vedere administrativ.

Acest lucru iese în evidență îndeosebi prin numele maghiarofon al orașului, și anume Szatmárnémeti, literalmente „Satu-Mare-Mintiu”. Actul ce consfințea unirea a fost diploma emisă de Carol al VI-lea, la 2 ianuarie 1721, orașului Satu Mare conferindu-i-se totodată și statutul de oraș liber regal.

Secolul al XVIII-lea marchează debutul unui intens proces de urbanizare a orașului, din această perioadă datând câteva edificii reprezentative: primăria veche, hanul, o cazarmă, biserica greco-catolică, biserica reformată etc. În anul 1823 se înființează Comisia de sistematizare a orașului, care

controlează și dirijează întreaga activitate edilitară. În 1844 se intensifică lucrările de pavare a orașului, iar municipalitatea realizează importante investiții în căi de comunicație, școli, spitale, construcții publice, uzine comunale. Tot în acea perioadă, mai bine spus pe 15 iulie 1919, se înființează Liceul Mihai Eminescu, prima instituție de învățământ secundar cu predare în limba română din oraș.

În perioada interbelică municipiul Satu Mare a fost reședința județului Satu Mare (interbelic). Ascensiunea fascismului în Europa și izbucnirea celui de-al doilea război mondial au produs dramatice modificări ale climatului social, politic și economic al orașului. După Conferința de la Yalta din 1945, în România – ca și în alte țări ale Europei Centrale, abandonate sferei de influență sovietice de către Puterile Aliate – a fost instaurat comunismul. Prăbușirea comunismului a survenit în decembrie 1989, în urma unei revoluții anticomuniste care a adus în stradă o mare parte a populației marilor orașe și care a făcut peste 1200 de victime.

Aceasta este doar o parte a istoriei orașului Satu Mare, pe care cu emoție și plăcere îl vom revizita, ori de câte ori timpul, cel care (re)descoperă toate lucrurile, ne va purta în această parte a Transilvaniei.

Printre obiectivele istorice vizitate în scurta noastră

ședere la Satu Mare s-au numărat: Turnul Pompierilor, Catedrala romano-catolică, Statuia Lupa Capitolina (Lupoaița), Biserica Reformată cu lanțuri, Catedrala Ortodoxă „Adormirea Maicii Domnului”, Biserica „Sf. Arhangheli Mihail și Gavril” ș.a.m.d.

Am părăsit orașul Satu Mare cu dezamăgirea că nu am putut lua cu noi în afară de câteva fotografii și suveniruri, ospitalitatea sătmărenilor, în ciuda raportului etnic (sic!) predominant maghiar.

La Carei – „ultima brazdă de pământ” din teritoriul României eliberată de sub dominația fascistă, în octombrie 1944, de către armata română sprijinită de populație – ne-a întâmpinat „Monumentului Ostașului Român”, opera sculptorului român de etnie maghiară Vida Géza, (n. 28 februarie 1913, Baia Mare – d. 11 mai 1980, Baia Mare).

Născut dintr-o familie de mineri, acesta începe să sculpteze ca autodidact, dar convingerile sale politice îl fac să plece voluntar în Spania, unde – în timpul războiului civil (1936-1939) – luptă de partea guvernului republican. Debutază la Baia Mare, în anul 1937, în cadrul unei expoziții colective, studiind apoi sistematic sculptura la Budapesta (1942-1944). Din 1953, este prezent la numeroase expoziții din țară și străinătate („Bienala de la Veneția”, 1958).

În 1953 este distins cu Premiul de Stat, în 1964 primește titlul de „Artist al Poporului”, iar în 1971 Premiul Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă. În anul 1974 a fost ales membru corespondent al Academiei Române.

Regiunea în care se află orașul Carei se numește Zona Codrului. În trecut, aici locuiau mulți stăpâni de moșii (grofi), care dețineau proprietăți, pământuri și castele. Unul dintre aceștia a fost Karoly Laszlo, care în anul 1482 a construit un castel ce a stârnit împotrivirea nobililor din comitatul Sătmăr, fiind nevoie de intervenția regelui Matei Corvin pentru aplanarea conflictului, întrucât acesta era înconjurat cu ziduri puternice, întrerupte cu bastioane, având un șanț exterior întărit cu palisade peste care trecea un singur pod suspendat.

Elementele de apărare din actuala formă a clădirii au doar rol decorativ (bastionul, șanțul cu apă). Arhitectura interioară a clădirii, ușile, ferestrele, balustrada scării interioare precum și obiectele din fier forjat au fost făurite de meșteri locali. Holul era destinat primirii oaspeților, sălile de la parter erau folosite ca sufragerii și bucătărie în timp ce încăperile de la etajele I și II erau locuințe. În prezent, în castelul se află un muzeu istoric și de științele naturii, aici funcționând și biblioteca din Carei cu peste 80.000 de volume.

În următorul nostru periplu din Țara Maramureșului,

aveam să vizităm localitățile Șișești, Șurdești, Budești, Bârsana și Petrova, locuri de înaltă trăire (cu biserici și mănăstiri de lemn) și un pitoresc aparte, cu o perspectivă peisagistică încântătoare.

IV.

În Țara Maramureșului, satul tradițional a fost în totalitate construit din lemn – toate bisericile, casele, șurele, șoproanele, gardurile ș.a.m.d. Astăzi, încă mai există câteva sate și localități, foarte bine păstrate, care supraviețuiesc în armonie cu natura înconjurătoare, cu câmpii, pășuni, pajiști, livezi și păduri.

La Șurdești, localitate aflată pe șoseaua ce duce de la Baia Mare la Cavnic, natura, oamenii, casele și biserica de lemn cu hramul Sf. Arhangheli, sunt legate spiritual și au menținut această legătură până în prezent. Monument al

arhitecturii religioase de lemn și mărturie de preț a creației meșterilor populari locali, biserica din Șurdești impresionează prin dimensiunile impunătoare ale turnului (54 m.) și eleganța sa, fiind ctitorită în anul 1721. Este interesant de știut ca lemnul de stejar din care a fost construită biserica a fost lăsat la uscat și albit timp de peste 10 ani.

Pridvorul, situat pe latura de vest, constituie un caz unic în ținut, fiind adăugat ulterior și conceput cu două rânduri de arcade suprapuse, arcade cu deschideri diferite, dar identice ca formă și decor, compoziție de mare efect artistic. Acoperișul este etajat, având dublă streșină, iar pe porțiunea de perete cuprinsă între streșini există un al doilea rând de ferestre identice ca formă și mărime cu cele aflate la nivelul ochiului. Toată Biserica are în interior cergi de lână lucrate de femeile din sat.

Frumusețea monumentului este sporită și prin existența brâului în funie răsucită. Interiorul este pictat cu scene biblice din Vechiul Testament și Noul Testament, iar pe iconostas este consemnat anul 1783, în timpul domniei împăratului Iosif al II-lea, precum și numele autorului, „zugravul Ștefan”.

O altă biserică vizitată în periplul nostru prin Maramureș, a fost Biserica din Budești (Josani) construită în 1643 din lemn de stejar și închinată Sf. Nicoară (vechea

denumire a Sf. Nicolae). Particularitățile acestei construcții - are în jurul turnului principal patru turnuri mai mici, nemaîntâlnit în Maramureș, influență probabilă a stilului gotic occidental.

În interiorul bisericii se păstrează cămașa de zale și coiful legendarului haiduc maramureșean „Pintea Viteazul”, lăsată în grija bisericii după lupta cu tătarii de la 1717.

Arhitectura ecleziastică a fost modificată prin prelungirea bisericii în secolul al XIX-lea. Decorația tâmplei altarului amintește de pictura bisericilor din Catalonia din secolele XIII – XIV. Pictura are o valoare deosebită prin reușita artistică expresiv executată. Ea posedă inscripții explicative în slavonă dar și în română, cu litere chirilice făcute cu ocazia restaurărilor.

În ceea ce privește cămașa de zale a lui Pintea Viteazul, acesta este autentică, fiind așezată în stânga intrării în biserică. Ferestrele sunt din sticlă făcută manual, numită „glajă” – așa cum ne-a explicat custodele bisericii, un bătrânel foarte simpatic și priceput în explicații.

Am părăsit biserica din Budești, nu înainte de a aprinde câte o lumânare și de a ne ruga pentru sănătatea celor dragi și liniștea celor pe care i-am pierdut, într-una dintre cele mai vechi biserici de lemn din Maramureș.

Următorul obiectiv religios-istoric vizitat a fost sfânta Mănăstire Bârsana. Aparținând de Episcopia Maramureșului și Sătmarului, Mănăstirea Bârsana se află aproape de malul Izei, la ieșirea din Bârsana spre Strâmtura. Reprezintă un complex monahal remarcabil prin faptul că aici este concentrată arta cioplitelui în lemn din Țara Maramureșului. Mănăstirea cuprinde mai multe construcții, toate realizate cu mult gust, sub îndrumarea stareței Filofteia Oltean.

Biserica mănăstirii, aflată la cca. 100 de metri de stăreție și de chiliile obștii, are 57 de metri înălțime, 23 de metri lungime și 12,5 metri lățime, iar la subsolul ei se află un frumos paraclis.

Ceea ce fascinează la Bârsana, dincolo de duhul locului și de buna rânduială monahicească, este desăvârșită unitatea stilistică și simțul artistic fără greș care guvernează întregul așezământ, pe linia unei tradiții îmbogățite prin evlavie creatoare, tocmai într-o vreme când prostul gust se întinde ca o pecingine. Între năstrușnicia arhitectonică „ortodoxă” de la Bogdan-Vodă (fosta Cuhea voievodală, vizitată de asemenea și acesta), ridicată chiar în coasta vechii biserici de lemn, la numai câțiva metri distanță, puritatea liniilor de la Bârsana este precum un leac pentru ochi și pentru inimă.

O altă biserică vizitată în Maramureș, cu ocazia

Cursurilor de vară, organizate sub egida Societății de Științe Istorice din România, a fost Biserica Sfântul Nicolae din Bogdan Vodă.

Acest sfânt locaș este un important monument istoric și de artă, datând din anul 1718. În interior, pictura acestei biserici este foarte bogată și în mare parte se menține.

În naos se păstrează un remarcabil candelabru de lemn sculptat și un jilț arhieresc. Aici se păstrează numeroase cărți de patrimoniu, unele aduse din Țara Românească și din Moldova.

Pe 23 iulie, de ziua Sf. Ilie, cel mai important prooroc din Vechiul Testament, la Petrova, localitate situată pe malul stâng al râului Vișeu, la aproximativ 12 km față de confluența acestuia cu râul Tisa, deci în apropierea graniței cu Ucraina, am asistat la sfințirea unei troițe de lemn, ridicată de prof. Ilie Gherheș – organizator al Cursurilor de vară din acest an – urmată de o agapă maramureșeană stropită cu băutura tradițională „horincă”.

Prestigiul istoric al localității se pierde în negura istoriei, prima atestare a localității fiind la 21 aprilie 1411. Aflată pe drumul național 18 care leagă Maramureșul de Bucovina și având gară CFR, localitatea oferă diverse oportunități turistice (Văile Vișeu, Iza, Frumușeasca, Neagra, Munții Maramureșului ș.a.m.d.). Ospitalitatea caracteristică

romanului este „la ea acasă” în orice casă din Petrova, orice petrovean fiind foarte bucuros atunci când are oaspeți, acest fapt constituind chiar un motiv de mândrie, în cadrul comunității. O tânără, elevă în clasa a XII-a, Ileana Palcuș, ne mărturisea faptul că Petrova Maramureșului este una dintre cele mai importante localități din punct de vedere cultural, dând țării oameni de o valoare inestimabilă: Nicolae Petrovai, Gheorghe Bilașcu, Alexandru Filipașcu, Vasile Filipciuc ș.a.m.d.

În această localitate de mare prestigiu cultural, la 18 octombrie 1672, diaconul Nicolaus Petrovay consemna, în grafie latină și în limba română prima poezie de dragoste și „Tatăl nostru”.

Începând cu anul 2004 a debutat, la Petrova, Festivalul Florilor – Bulbucul de munte (*Trollius europaeus*) ca parte integrantă a unui program mai vast, desfășurat sub auspiciile Parcului natural Munții Maramureșului; bulbucul fiind floarea care se regăsește și în stema Petrovei, înnobilând blazonul medieval cu un element de sensibilitate contemporană.

V.

O excursie cu mocănița pe valea râului Vaser din Maramureș este ceva inedit. Construită între anii 1930 - 1933, linia ferată pe ecartament îngust (760 mm) are o lungime de 56 km, între Vișeu și Izvorul Comanului. În momentele lui de glorie, trenul merge cam cu 15-16 km/h și se zgâlțâie pe șinele contorsionate. Peisajul este atât de frumos, încât aproape toți turiștii uită să mai vorbească. Doar privesc, filmează sau fotografiază.

În cadrul Cursurilor de vară organizate sub egida Societății de Științe Istorice din România, am avut plăcuta

ocazie să călătorim cu mocănița pe valea râului Vaser. Călătoria a fost una specială pentru mulți dintre profesorii de istorie participanți la cursuri, fiind pentru întâia oară când făceau cunoștință cu aceste „bătrâne doamne” ale căilor ferate din țara noastră.

Mocănița este un tren forestier, a cărui utilizare în România este din ce în ce mai restrânsă – pe lângă vechimea utilajelor și costurile mari de întreținere, mocănița trebuie să facă față și noilor posibilități de transport, care au o fiabilitate mai bună. Din fericire pentru mocănița de pe valea râului Vaser, aceasta constituie singura posibilitate de transport, în bună măsură datorită nevoii de deplasare a localnicilor, a transportului de masă lemnoasă, dar mai ales pentru că a devenit un obiectiv turistic.

Nu vă așteptați să găsiți peroane ca la Sinaia sau șefi de gară șpilcuiți. Gara e o amestecătură de platforme goale și pline, de locomotive și drezine ciudate.

Locomotivele, model „Reșița”, sunt fabricate în anii '50 și după ce își completează provizia de lemne și de apă, mocănița se urnește, pufăind și bufnind din greu. Urcușul este dificil și trenul face dese opriri pentru alimentare la gurile pâraielor, de unde încarcă apa.

Pe jumătate orbiți de aburi și funingine (îndeosebi prin

tunelele săpate în munte pentru accesul mocăniței), nu știi de pe care parte a platformei să privești și să fotografiezi.

În momentele ei de glorie, mocănița merge cam cu 15 – 16 km/h și se zgâlțâie pe șinele contorsionate. Pe urmă, stop. „Elveția” (numele mocăniței noastre) a transpirat abundent și acum are nevoie de apă. Mecanicul se dă jos, desface un furtun pe care imediat îl scufundă în râul Vaser. În timp ce Elveția bea apă, se face o revizie sumară: se pune ulei la lagărele roților, și se mai bagă unu-doi butuci pe foc. Turiștii coboară din tren și se fotografiază lângă Elveția. Faza aceasta se va repeta încă de vreo două ori până ajungem la destinație.

Urcând, valea devine din ce în ce mai îngustă și mai abruptă; ajungem și la intersecția cu linia care merge spre Novat, dar noi urcăm mai departe spre Făina. Pitorescul zonei este deosebit. Impresionează casele izolate și râul Vaser.

Micile halte de pe traseu – Novat, Cozia, Bârdău, Botizu, Făina – erau cândva districte silvice, însă în prezent cabanele din lemn sunt lăsate în paragină.

Elveția pufăie, se opintește și ne trage la deal. Pe drum, întâlnim un „VW transporter” pe post de drezină. Facem „cruce” cu un lung tren cu lemne, care coboară; trecem pe lângă un post de grăniceri, pe lângă cantoane silvice frumos aranjate și într-un final ajungem la Făina, unde trenul nostru

oprește.

Admirăm peisajul și facem fotografii. Aerul de munte și liniștea pădurii ne îndeamnă să rămânem preț de câteva ceasuri la Făina, dar într-un final, ne îmbarcăm din nou în „vagoanele terasă”.

Parcurgem același traseu și peisajul ne încântă privirea pentru a doua oară. Împărțim impresii de călătorie și promitem să revenim pe valea râului Vaser, pentru o nouă călătorie cu mocănița.

VI.

În peregrinările noastre prin Țara Maramureșului, în cadrul Cursurilor de vară, organizate de Societatea de Științe Istorice din România, am poposit și la Sfânta Mănăstire de la Săpânța – Peri, cea mai înaltă biserică de lemn din lume (78 m.), veritabilă bijuterie arhitecturală a meșterilor populari maramureșeni. În apropiere, Cimitirul vesel ne-a oferit spectacolul „nașterii unui artefact din imaginația și mâna unui singur artist, acceptării relativ rapide a acestuia de către o întreagă comunitate, integrarea într-un obicei atât de important cum este cel al înmormântării, mergând până la cuprinderea

acestui element în nodul central al identității comunității.”

Situată în apropierea localității Săpânța, Mănăstirea Peri este o un locaș religios cu tradiție, înființat pe vremea voievozilor Dragoșești pe locul unei vechi sihăstrie ce purta hramul Sfântul Arhanghel Mihail. Voievodul Balcu și apoi Drag (nepoți ai lui Dragoș Vodă) au dăruit acestei mănăstiri terenuri și bunuri astfel încât în anul 1391 este ridicată o biserică din piatră. Aceasta este ridicată la rangul de Stavropighie Patriarhală cu jurisdicție peste bisericile din opt ținuturi și timp de 312 ani aici și-a avut sediul Episcopia Ortodoxă Română a Maramureșului istoric.

În această perioadă Săpânța-Peri a servit ca reședință multor episcopi printre care și Iosif Stoica, canonizat ulterior de către Sfântul Sinod în 1992 cu numele de Sfântul Iosif Mărturisitorul din Maramureș, prăznuit la 24 aprilie.

La Săpânța – Peri a existat de asemenea una din școlile de caligrafie însemnate din România, aici au fost traduse și copiate în limba română pentru prima dată Psaltirea, Evanghelia, Legenda Duminicii, Codicele Voronețean și Faptele Apostolilor.

Distrusă în anul 1703, Mănăstirea Săpânța – Peri a fost reconstruită la sfârșitul secolului XX, începutul secolului XXI, în Parcul Dendrologic Livada, nu departe de locația originală –

care astăzi se află în Ucraina. Aici a fost construită cea mai înaltă biserică de lemn din lume, ce poartă hramul Sfântul Arhanghel Mihail, înaltă de 78 de metri (mai înaltă decât Statuia Libertății din New York). Construcția a fost realizată după planurile arhitectului Dorel Cordoș de către meșterul Ioan Știopei, zis Bugă, din Bârsana.

Biserica a fost sfințită la 31 august 2003, cu toate că lucrările de construcție nu sunt încă nici acum finalizate în întregime. De asemenea între 2003 – 2004 a fost construit și un altar de vară de către același meșterul Ioan Știopei.

În apropiere, Cimitirul vesel, o mostră a creației populare românești care impresionează prin autenticitate, își extrage sevele din umorul românesc, nealterat, ne transformat în kitsch, așa cum s-au grăbit unii să îl catalogheze.

Prin specificul său, acest cimitir, datând din anul 1935, constituie un unicat de mare valoare. Ineditele monumente din acest cimitir sunt crucile sculptate în lemn de stejar, pictate și cu versuri populare. Ele constituie adevărate cronică vii ale unei comunități văzute prin prisma succesiunii generațiilor. Toate crucile sunt vopsite în nuanțe de albastru, așa-numitul „albastru de Săpânța”, cu ornamentații realizate într-o paletă cromatică de culori aprinse: roșu, negru, verde, galben,

Deasupra fiecărui epitaf, ce surprinde în modul cel mai

sugestiv, în câteva versuri, momente din viața celui răposat, se află chipul acestuia, pictat în culori vii, surprins într-un moment esențial al vieții sale. Personajele sunt în mișcare, active, adesea zâmbitoare. Majoritatea epitafurilor au o notă de umor, fapt ce a atras și denumirea de „Cimitirul vesel”.

Cimitirul bisericii din Săpânța rămâne un loc de pelerinaj unic în lume. Este un loc în care oamenii vin să se reculeagă și să-și plângă morții, însă mai presus de toate, este locul în care găsim exprimate, pe cât de simplu, pe atât de profund, sensurile și frumusețea vieții.

Unic în peisajul funerar din lume, „Cimitirul de la Săpânța”, adevărat muzeu în aer liber, a fost, pentru mai mult de 50 de ani, creația sculptorului Stan Pătraș, artist de prestigiu în domeniul arhitectural. La început el a sculptat în jur de 10 cruci pe an. Metoda muncii sale s-a păstrat și în ziua de astăzi. Lemnul de stejar a constituit pentru Pătraș materialul ideal pentru sculptură, el rămânând și în societatea contemporană martorul elementelor specifice ale culturii: motivele geometrice precum și basorelieful. Culoarea albastră a acestor creații originale este un simbol al speranței și libertății. În 1934 Pătraș a început să scrie epitafuri pe cruci. De obicei acestea cuprindeau un scurt poem scris la persoana întâi, înțesat cu arhaisme, fraze caracteristice regiunii respective. Se remarcă

de asemenea caracterul filosofic al creației sale unde se observă o antiteză între relativitatea morții și caracterul dinamic al vieții, argumentul principal sugerat fiind evadarea din neant prin artă.

Întreaga viață a satului este în strânsă legătură cu acest cimitir. Întreaga populație a Săpânței, de la păstori, fermieri și pădurari la doctori și muzicieni a păstrat de-a lungul timpului vii tradițiile și obiceiurile sacre ale comunității având o contribuție majoră la dezvoltarea culturii și a conștiinței naționale, a memoriei colective, creându-se astfel o atmosferă veselă și nu în ultimul rând o nouă concepție asupra existenței pe fondul melodios al imnului vieții. Spiritul creativ al lui Stan Ioan Pătraș a făcut ca acest monument al Săpânței, Cimitirul Vesel, să fie și astăzi un vestigiu al culturii și civilizației românești.

Continuatorul tradiției lui Stan Pătraș este acum Dumitru Pop. Născut într-o familie săracă, el a studiat cu Pătraș încă de când avea nouă ani, petrecându-și vacanțele sculptând în miniatură cruci și fresce. Având o vocație deosebită pentru școală el a studiat un timp la Timișoara, întorcându-se apoi în Săpânța în 1977, după moartea lui Stan Ion Pătraș, trăind și desfășurându-și activitatea în umbra maestrului său, locuind de asemenea și în casa acestuia.

Aici puteți vizita o expoziție de obiecte pictate de Stan Pătraș: mici tablouri, obiecte de mobilier și vase. De asemenea sunt fotografii, diplome și distincții primite de meșter. În curte, într-un șopru, îl puteți întâlni pe Dumitru Pop meșterind la o cruce nouă.

VII.

Cursurile de vară organizate de Societatea de Științe Istorice din România ne-au oferit prilejul și bucuria de a vizita în vara anului 2007 și orașul Sighet, vechea capitală a Țării Maramureșului, care apare în documentele cunoscute în anul 1199. Orașul, situat la confluența râurilor Iza și Tisa, poartă un nume ce se regăsește în limba strămoșilor daci în forma „zeget” și înseamnă cetate. De altfel cercetările arheologice au pus în evidență o așezare din perioada târzie a bronzului cu continuitate în epocile următoare. Vestigii arheologice consemnează în acest spațiu prezența celților, dar și a

romanilor, putându-se vorbi aici de o simbioză daco-celtică-romană.

Fiind situat la circa 15 – 17 km de centrul geografic al Europei (marcat de o bornă pusă de Societatea de Geografie a fostului Imperiu Austro-Ungar în anul 1876), orașul Sighet a evoluat de-a lungul timpului în specificul burgurilor central europene. Spre Sighet, de sute de ani au gravitat oamenii Maramureșului de pe toate văile, așezarea dezvoltându-se ca o mini-capitală. Aici au funcționat instituțiile voievodatului, mai târziu ale comitatului, cele ecleziale dar și social-culturale: școli (1560), care se vor dezvolta spre o universitate (1836) etc.

Astăzi, centrul civic al orașului s-a păstrat ca printr-o minune și chiar dacă prin reforma nefastă din 1948 orașul și-a pierdut statutul de reședință de județ, el rămâne capitala culturală a Maramureșului. Aici, în muzee ce s-au creat în timp prin efort și sacrificii, cu dăruire și pasiune, se adăpostesc și sunt puse în valoare, la dispoziția publicului, prin mijloace specifice muzeologiei, valorile arheologice și istorice, patrimoniul etnografic dar și colecțiile de botanică, vertebrate, mineralogie etc.

În centrul orașului este situat Muzeul Etnografic al Maramureșului cu colecții de o valoare inestimabilă, excelând cu cea mai mare colecție de măști din țară - măști folosite în

practicarea obiceiurilor de iarna. Aici găsim icoanele cele mai vechi din țară (pictură neobizantină în tehnică tempera pe lemn) și desigur alte obiecte etnografice, inclusiv ceramica de Săcel de factură dacică.

Corp comun cu biserica romano-catolică, într-o clădire datată 1730, este Muzeul de istorie-arheologie care deține colecții impresionante prin bogăție și varietate, în special din epoca bronzului, dar și documente și obiecte medievale și din alte epoci. Tot în această clădire este și Muzeul de științele naturii care adăpostește pe lângă celebrul „Herbar ing. Coman Arthur” cu peste 16.000 de planșe, colecții de flori de mină, mamifere, păsări etc.

Lângă biserica reformată se află Casa Muzeu „Ioan Mihalyi de Apșa”, în care s-au adăpostit colecțiile primului muzeu sighetean (secolul al XIX-lea) și care la etaj păstrează memoria acestui mare savant român care a edificat o operă istorică și muzeologică unică. O expoziție de istoria culturii la etaj și colecții de artă la parter întregesc acest muzeu.

În prelungirea clădirii primăriei, în fosta „închisoare politică” este amenajat „Muzeul victimelor comunismului și al rezistenței Sighet”, unde prin documente și fotografii, obiecte personale și mijloace grafice este pusă în evidență jertfa și sacrificiul celor care au făurit România Mare și modernă: patru

prim-miniștri, 56 de miniștri, academicieni și generali, dar și cei 12 episcopi martiri greco-catolici și sutele de preoți și alți oponenți ai ocupantului sovietic, care au fost închiși aici.

La 29 iulie 2002, în prezența președintelui țării, Ion Iliescu, și a laureatului Premiului Nobel pentru Pace pe anul 1986, scriitorul Elie Wiesel, și a multor demnitari români și străini s-a deschis la Sighet un nou muzeu: Muzeul Culturii Evreiești din Maramureș – Casa Memoriala Elie Wiesel, care prezintă viața acestui fiu al orașului, dar și tragedia celor 38.000 de evrei deportați și nimiciți de horthyști și naziști în lagărele de exterminare.

În sfârșit, nu putem omite poate cel mai important muzeu din această parte a țării și Europei: Muzeul satului maramureșean, care conservă case monument și vestigii specifice zonei ce poartă inscripții în limba română cu litere chirilice, în limba latină, cu datări certe pe parcursul secolelor XVII – XIX. Alături de monumentele românești prezentate în muzeu sunt restaurate și o casă maghiară, o casă ucraineană și două case evreiești, în felul acesta punând în evidență fenomenul de interculturalitate ce s-a produs aici, la confluența marilor culturi și civilizații: cea orientală cu cea occidentală, dar și a celor două mari ramuri ale creștinismului: catolicismul latin cu ortodoxia bizantină.

VIII.

În cadrul Cursurilor de vară organizate de Societatea de Științe Istorice din România, în inima Maramureșului istoric, la Sighețul Marmației am poposit preț de câteva ore la Muzeul Satului Maramureșean. În ansamblul său, muzeul se constituie ca o rezervație de monumente de arhitectură țărănească, dorindu-se recreerea unui sat cu specific zonal, care a evoluat de la cel de tip răsfirat și risipit, prin „roirea” nucleelor inițiale, la un tip „adunat”. Selecționarea s-a făcut după criterii științifice având ca bază tipologia construcțiilor, evoluția în plan arhitectural și ca sistem constructiv. În privința acestui

sistem constructiv trebuie menționat că majoritatea construcțiilor sunt realizate exclusiv din lemn, predominând stejarul sau gorunul și bradul sau molidul, fundațiile fiind de piatră de carieră sau de râu.

Muzeul Satului Maramureșean din Sighetul Marmăției a fost inaugurat la 30 mai 1981 (începuturile lui datând încă din secolul trecut), cu ocazia sărbătoririi Zilei Internaționale a Muzeelor, sub egida Consiliului Național Român I.C.O.M., în prezența a peste 70 de directori de muzee din țară, a zeci de muzeografi de specialitate și a unui numeros public.

Prin structura tematică riguros elaborată, pe baza unei cercetări minuțioase a zonei, muzeul, așa cum arată astăzi, creează impresia unui sat cu specific zonal. Ulițe drepte (principale) și întortocheate, poteci și „pârleazuri” alcătuiesc structura intimă a așezării și converg spre un promontoriu pe care, ca în toate satele maramureșene, este așezată biserica.

De ce aici și ce a însemnat biserica pentru comunitățile tradiționale? Bisericile au marcat locul unde se adunau oamenii la rugăciune dar și punctul de întâlnire a înțelepților satelor, pentru luarea unor decizii în vremuri de restriște. Din turnul lor se supravegheau năvălirile dușmane și tot de aici se semnalau, prin dangăte de clopot specifice, incendiile devastatoare, puhoaiile și alte nenorociri ce se abăteau asupra satelor; în

jurul bisericilor se îngropau morții după ierarhii statornicite prin rânduielile vechi; în biserici s-au păstrat cărțile sfinte, manuscrisele și icoanele de mare valoare spirituală și artistică, steaguri de luptă, cununi de miri și de eroi; aici erau botezați pruncii și se oficiau căsătoriile și slujbele de înmormântare, aveau loc praznice și alte ritualuri specifice.

Revenind însă la Muzeul satului maramureșean, biserica de aici este cea mai veche construcție conservată în muzeu, fiind adusă din localitatea Oncești de pe Valea Izei, unde se afla într-un stadiu înaintat de degradare. Ca urmare a lucrărilor de restaurare la care a fost supus monumentul în muzeu, a fost salvat de la pieire. Biserica de la Oncești, datată în secolul al XVI-lea, a fost transferată la Oncești din satul Criciova, de pe Valea Talaborului (Maramureșul din dreapta Tisei), fiind donată de cricioveni credincioșilor din Oncești. A fost repictată în anul 1802, în interior păstrându-se icoanele „Sfantului Nicolae” și „Apostolului Petru”, pictate în anul 1639. Ușile împărătești sunt și ele pictate, iar într-un medalion o inscripție consemnează anul 1621.

În cadrul satului-muzeu, casele și gospodăriile au fost grupate pe principalele subzone ale Maramureșului istoric (Coșău – Mara și Iza Inferioară până la Strâmtura, Iza Mijlocie, Vișeu – Borșa, subzona Tisei și a bazinului Rușcova).

În ansamblul său, muzeul se constituie ca o rezervație de monumente de arhitectură țărănească, selecționate după criterii științifice având ca bază tipologia construcțiilor, evoluția acestora în plan arhitectural și ca sistem constructiv, totul în diacronie (pornind de la cele mai vechi construcții găsite în teren) și în sincronie (așa cum s-au statornicit în cadrul așezărilor și s-au păstrat în majoritatea lor funcțional până în zilele noastre).

Planul caselor este simplu: la cele mai vechi, două și trei încăperi (tinda și „casa”, respectiv tinda, cămara și „casa”), evoluând la finele secolului al XVIII-lea spre mai multe încăperi judicios compartimentate.

Pereții construcțiilor sunt confecționați din bârne late și groase, cele de stejar fiind cioplite cu securea din inima lemnului și finisate cu barda, iar cele rotunde din brad sau molid, încheiate în „cheutoare românească” și/sau, mai târziu (secolul al XIX-lea), „nemțească”, în sistemul „blockbau”. Cununile încheiate deasupra pereților sprijină „cornii” acoperișului, întotdeauna în patru ape, realizat din astereală pe care este bătută draniță sau, în unele cazuri, este montată învelitoarea din paie.

Dacă la casele foarte vechi (din secolele al XVI-lea – al XVII-lea), prispa cu stâlpi lipsește, în secolul al XVIII-lea se

generalizează în zonă, fiind cunoscută sub denumirea de „șatră”. Aceasta este formată dintr-o succesiune de stâlpi ciopliți și ornamentați legați în partea superioară cu „chituși” (contrafișe) care alcătuiesc frumoase arcade, specifice zonei.

La început, prispa era dispusă doar pe fațada casei, dar începând cu secolul al XVIII-lea ea apare și lateral-dreapta, pentru ca ulterior să se extindă pe toate cele trei laturi ale construcției.

IX.

Format dintr-un Muzeu – situat în fosta închisoare politică din Sighet – și un Centru internațional de studii asupra comunismului – cu sediul în București – Memorialul victimelor comunismului și al rezistenței, de la Sighet are ca scop reconstituirea și păstrarea memoriei unor popoare, în particular a celui român, cărora timp de jumătate de secol li s-a indus în conștiință o istorie falsă. Deși situat departe de București, în extremitatea nordică a României, Memorialul Sighet are o poziție centrică în geografia Europei și este situat pe un traseu privilegiat al turismului cultural, fiind vizitat atât

de români, cât și de foarte mulți turiști din străinătate. În 1998 Consiliul Europei așeza Memorialul de la Sighet printre principalele locuri de păstrare a memoriei continentului, alături de Memorialul de la Auschwitz și Memorialul Păcii din Normandia.

Închisoarea din Sighet a fost construită în 1897, ca închisoare de drept comun. După 1945 prin Sighet se făcea repatrierea foștilor prizonieri și foștilor deportați din U.R.S.S. În august 1948 a devenit loc de detenție pentru un grup de studenți, elevi și țărani maramureșeni, dintre care o parte trăiesc și astăzi la Sighet.

În zilele de 5 – 6 mai 1950 au fost aduși la penitenciarul Sighet peste o sută de demnitari din întreaga țară (foști miniștri, academicieni, economiști, militari, istorici, ziariști, politicieni), unii dintre ei condamnați la pedepse grele, alții nici măcar judecați. Majoritatea aveau peste 60 de ani.

În octombrie-noiembrie 1950 au fost transportați la Sighet și 45 – 50 de episcopi, preoți greco-catolici și romano-catolici. Penitenciarul era considerat „unitate de muncă specială”, cunoscută sub numele de „colonia Dunărea”, dar era, în realitate, un loc de exterminare pentru elitele țării și în același timp un loc sigur, de unde nu se putea fugi, frontiera Uniunii Sovietice fiind situată la mai puțin de doi kilometri.

Deținuții erau ținuți în condiții insalubre, hrăniți mizerabil, opriți de a se întinde ziua pe paturile din celulele fără încălzire. Nu aveau voie să privească pe fereastra (cei ce nu se supuneau erau pedepsiți să stea la „neagra” și „sura”, celule de tip carceră, fără lumină). Ulterior, la geamuri au fost puse obloane. Umiliința și batjocora făceau parte din programul de exterminare.

În 1955, ca urmare a Convenției de la Geneva și a aditerii României comuniste (R.P.R.) în O.N.U., a avut loc o grațiere. Parte din detinuții politici din închisorile românești au fost eliberați, parte transferați în alte locuri, inclusiv în domiciliu obligatoriu. La Sighet din cei circa 200 de detinuți, 52 muriseră. Închisoarea a redevenit de drept comun. Totuși, deținuți politici mai apăreau și în anii următori, mai ales „în trecere” spre spitalul psihiatric din localitate.

În 1977 închisoarea a fost dezafectată și a intrat într-un proces de degradare. Fundația Academia Civică a preluat ruina fostei închisori în anul 1994, în vederea transformării ei în Memorial. Mai exact, la 21 aprilie 1994, autoarea proiectului, Ana Blandiana, și un număr de 175 de personalități au întemeiat Fundația Academia Civică, având ca scop general educația civică și ca obiectiv imediat crearea Memorialului.

La București, Centrul de Studii condus de Romulus

Rusan începuse încă din 1993 colectarea băncii de date pentru crearea muzeului: fotografii, acte, obiecte, scrisori, colecții de ziare, cărți, manuale, albume, înregistrări de istorie orală, precum și - pe un alt plan - organizarea de ateliere, seminarii, simpozioane, întâlniri între victimele comunismului și istoricii din România și din străinătate, publicarea de cărți cuprinzând mărturii, studii, statistici și documente privind rezistența anticomunista și reprimarea ei.

Până în prezent, centrul a realizat trei mii de ore de înregistrări, 15.000 de pagini de carte și a teaurizat zeci de mii de documente (file, fotografii, casete audio și video).

Prin licitație, alcătuirea proiectului de reabilitare a clădirii a fost încredințat firmei UMROL din Cluj, iar execuția propriu-zisă firmei Stelid din Baia Mare. Lucrările au durat până în anul 2000. Pentru că edificiul, vechi de un secol, era ruinat și plin de igrasie, a fost nevoie de refacerea fundațiilor, izolațiilor, acoperișului, iar pereții interiori, care oricum fuseseră revopsiți și nu mai aminteau perioada anilor '50, au fost văruiți în alb. Fiecare celulă a devenit o sală de muzeu, în care, întâi într-o formă provizorie, mai apoi definitivă, urmând acum o ordine cronologică, au fost amplasate obiecte, fotografii, documente, creându-se ambianța și documentația unei săli de muzeu.

Într-una din curțile interioare ale fostei închisori, în urma unui concurs de proiecte la care au participat 50 de arhitecți și artiști, a fost construit în 1997 un Spațiu de Reculegere și Rugăciune, după proiectul arhitectului Radu Mihailescu, care îmbină stilul antic (sugestia tholos-ului grec și a catacombei creștine) cu o viziune modernă. Pe pereții rampei de coborare în spațiul subpământean au fost gravate în andezit fumuriu numele a aproape opt mii de morți din închisorile, lagărele și locurile de deportare din România.

Extrem de migăloasă, operația de strângere a numelor morților a necesitat zece ani de muncă în cadrul Centrului Internațional de Studii asupra Comunismului, iar cifra este departe de a acoperi adevărata amploare a represiunii. Cele mai multe nume au fost stabilite de domnul Cicerone Ionițoiu și de regretatul Eugen Sahan, ambii istorici prin vocație și foști deținuți politici. Cât privește cheltuielile materiale pentru proiectarea și construirea Spațiului de Reculegere și Rugăciune, au fost acoperite în întregime de regretatul sponsor Mișu Cârciog din Londra, care rămâne până în prezent principalul donator al Memorialului.

În anul 2000 a fost adăugat construcției vechi un modul cuprinzând o sală modernă de conferințe, în care se pot desfășura simpozioanele, dezbaterile și seminariile, precum și

cursurile școlii de vară. Sala este dotată cu o instalație de traducere simultană, putând fi închiriată pentru manifestări internaționale.

Dar lucrarea de amploare artistică este grupul statuar „Cortegiul Sacrificaților”, care tinde să devină una din emblemele muzeului. Este vorba de optsprezece siluete umane mergând spre un zid care le închide orizontul, așa cum comunismul zăgăduise viața a milioane de oameni. Prezentată în 1997 în lemn, lucrarea a fost turnată în anul următor în bronz și este amplasată astăzi în curtea interioară a fostei închisori. Este punctul preferat unde sute și mii de turiști se fotografiază la trecerea prin Memorial.

În sfârșit, una din componentele Memorialului este Cimitirul Săracilor, situat la 2,5 km distanță, în afara orașului. După cum spun legendele vremii, aici au fost îngropați în secret, noaptea, cei 52 de morți din închisoarea politică. Gropile n-au putut fi identificate, între miile de morminte anterioare și ulterioare anilor '50, astfel încât, pentru celebrarea sacrificiului acestor victime, a fost imaginat în 1999 un proiect peisagistic. Pe suprafața de 14.000 mp a cimitirului a fost desenat un contur al țării. În exteriorul conturului au fost plantați puieti (în principal conifere).

Prin creșterea jnepenii, jepii, brazii și molizii vor deveni

un amfiteatru vegetal, în interiorul căruia „țara” va rămâne ca o poiană. Ideea este că, în felul acesta, patria își ține martirii în brațe și îi plânge prin generațiile repetate ale vegetației. De pe o belvedere care va fi amplasată pe un loc înălțat, tocmai pe malul Tisei (care este frontiera actuală cu Ucraina), vizitatorii Memorialului vor putea vedea acest desen simbolic tot mai deslușit, pe măsură ce natura va desăvârși proiectul.

X.

Bisericile de lemn din Țara Maramureșului formează un patrimoniu prețios atât pe plan național cât și mondial. Valoarea lor în ansamblu este inestimabilă pentru cultura românească, constituind o parte integrantă din identitatea națională. Cursurile de vară organizate în acest an, de Societatea de Științe Istorice din România, în Maramureș, ne-au oferit prilejul să înțelegem pe deplin acest adevăr. Bisericile de lemn sunt interesante din punct de vedere arhitectural. În ele se conservă o adevărată colecție de rezolvări tehnice cu rădăcini din epoci preistorice și îmbunătățiri de-a lungul

timpului, constituind adevărate izvoare de cercetare. Aici se întâlnesc soluții comune bisericilor de lemn de pe arii largi ale continentului, caracteristice unor zone și particulare. Tot aici se pot identifica raporturile cu arhitectura tradițională, specifică zonei maramureșene.

Ridicarea bisericilor de lemn a fost rezervată exclusiv meșterilor de biserici specializați. Cunoștințele necesare ridicării unei biserici de lemn în cheotori netede cu pereții drepecți erau stăpânite numai de aceștia și au fost păstrate departe de uzul comun. Bărdașii satelor nu se puteau prinde decât la a-i ajuta pe meșterii de biserici, atunci când era nevoie de un nou lăcaș de rugăciune. Meșterii de biserici au împărțit tainele lor în cel mai bun caz numai cu alți dulgheri de biserici din alte părți. Peste tot unde ei activau, aceștia formau o elită distinctă, sprijinită de cler și de mireni, deopotrivă, în misiunea lor sacră.

Nelipsita boltă arcuită peste navă, în limbaj comun numită „cerul bisericii”, nu a permis descărcarea acoperișului direct pe pereți. Din acest motiv la noi au fost necesare cosoroabe așezate pe console în exteriorul pereților care să susțină și să descarce acoperișul. Această rezolvare, care a condus în timp la o adevărată artă a aripilor de console și la adăpostirea atâtor mese pentru moși, s-a potrivit la micile

biserici de început. În secolele XVII – XVIII, când comunitățile au crescut, această soluție s-a dovedit fragilă la construcții de amploare, limitându-le capacitatea de a primi credincioși.

Bisericile de lemn din Maramureș sunt adevărate tezaure de cultură românească, cele mai multe dintre ele puțin documentate și cunoscute. Prin ele se păstrează o artă constructivă sacrală cu rădăcini adânci în istoria românilor, păstrată până în timpurile moderne prin meșteri de biserici itineranți specializați. Pe pereții interiori și uneori exteriori ai bisericilor s-au păstrat picturi murale, documente vii sau spălate de vremuri și uitare ale credinței poporului român.

Din inventarul mobil de altă dată, de o valoare inestimabilă, s-au păstrat, dar mai vârtos s-au tot împrăștiat și se mai împrăștie – chiar dacă stau sub blestem legate de rostul lor – o mulțime de icoane pe lemn, pe sticlă, xilogravuri, iconostase, uși, mese de altar, piese de mobilier, policandre, sfeșnice, lumânări, cruci, cărți, vase liturgice, odăjdii, clopote. Remarcăm în unele biserici documente vechi, diplome, fotografii, tablouri și chiar arhive parohiale sau private. Să nu uităm prosoapele în scoarțe vechi și culori vegetale, covoarele și broderiile în care stau veacuri de muncă de mână în poalele femeilor române.

În lemnul bisericilor sunt încrustate o paletă complexă și variată de simboluri și motive decorative, menite să dialogheze cu credincioșii și să le înnobileze viața spirituală. Se păstrează de asemenea numeroase inscripții, care, luate împreună, creează o adevărată arhivă a satelor românești. În acestea aflăm date, nume de ctitori, slujitori, conducători, meșteri, evenimente istorice sau naturale, scrieri în potcoave, rune, răboj, în grai, latinești, slavonești, ungurești, grecești, unități vechi de măsură, obiceiuri, credințe, superstiții, povești, boceli, versuri, formule de cântec și descântec și multe altele pe care le-au uitat până și bătrânii satelor.

În majoritatea bisericilor de lemn se țin slujbe și astăzi, la adăpost de vremuri, în locuri din ce în ce mai îmbâtrânite și mai uitate de lume. Tot de existența multor biserici se leagă încă supraviețuirea unor obiceiuri străvechi. Majoritatea bisericilor fac parte din identitatea așezărilor.

Una din trăsăturile caracteristice, interesante și mai învăluite în mister ale bisericilor de lemn din Maramureș este limbajul sculptat al portalelor de la intrări. Portalele, la fel ca și gulerele și mânecile cămeșilor țărănești, au fost cel mai adesea locuri de trecere în plan atât fizic cât și simbolic. De aceea ele au fost protejate și investite cu multă atenție. Portalele bisericilor de lemn prezintă o mare varietate de cioplituri

simbolice și decorative al căror limbaj rafinat a rămas astăzi puțin cunoscut.

Rădăcinile acestui limbaj aproape uitat merg mult în evul mediu. Se poate face o comparație cu portalele catedralelor gotice, care sunt încărcate de simbolism religios, sculptat într-un limbaj accentuat descriptiv. Limbajul portalelor bisericilor de lemn din Carpați este de asemenea încărcat de simbolism religios însă este mai voalat, elementele lui definitorii fiind adesea geometrice: rozete, funii, unde de ape, roate, romburi ș.a. Figurile geometrice sunt completate de multe ori cu elemente figurative: cruci, brazi, flori, animale, păsări, corpuri cerești, obiecte, figuri umane. Toate aceste elemente sunt adesea îmbinate în compoziții de la cele mai simple la cele mai complexe, acoperind întreaga suprafață a portalului sau chiar continuându-se pe pereții din jur.

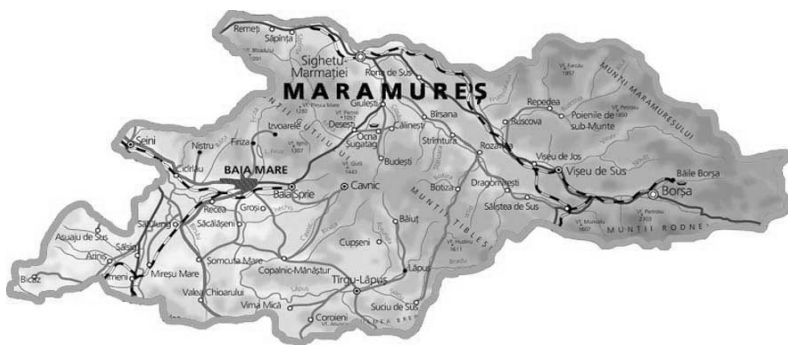
Compozițiile portalelor sunt uneori repetate de la o biserică la alta. Această repetiție nu este întâmplătoare. Ea pare să traseze itinerariul unor anumiți meșteri de biserici specializați care astfel și-au lăsat amprenta ca o marcă-semnătură pe lucrările lor. Din acest motiv cele mai multe semnături de meșteri s-au păstrat pe portale sau în imediata lor vecinătate.

Documentarea și studierea portalelor în ansamblul lor,

precum și salvarea lor acolo unde ele s-au păstrat refolosite în construcții secundare, care riscă să dispară, trebuie să fie una din prioritățile cercetării românești. Rezultatele vor aduce o contribuție valoroasă cunoașterii patrimoniului național și vor aduce încă o dată arta românească în atenția lumii.

Țara Maramureșului

în imagini

Biserica de lemn „Sfântul Nicolae”, din Bogdan Vodă.

Mănăstirea „Sfânta Ana” - Rohia.

Chilia în care a locuit Nicolae Steinhardt.
Mănăstirea „Sfânta Ana” - Rohia.

Biserica de lemn din Șurdești.

Detaliu pictură. Biserica din Șurdești.

Muzeul satului - Maramureș.

Detaliu interior casă maramureșeană.

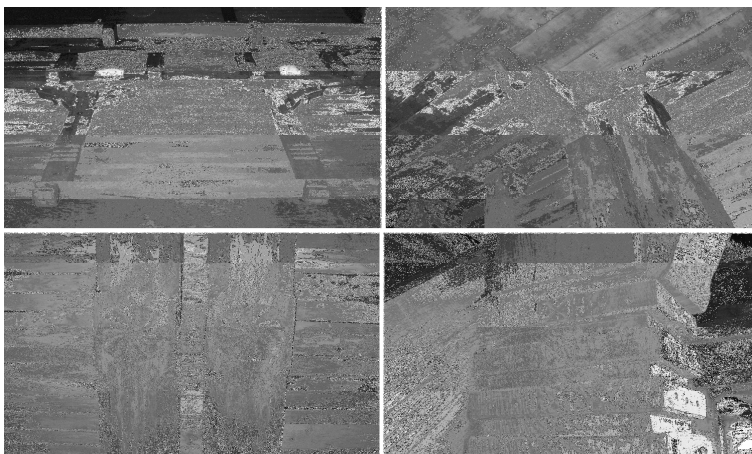
Poartă maramureșeană.
Muzeul satului - Maramureș.

Biserică de lemn.
Muzeul satului - Maramureș.

Biserica de lemn de la Săpânța - Peri.
Cea mai înaltă biserică de lemn din lume - 78 metri.

Detalii de arhitectură populară maramureșeană.
Biserica de lemn de la Săpânța - Peri.

Cimitirul vesel de la Săpânța

Cimitirul vesel de la Săpânța

Fântână arteziană - Satu Mare

Detaliu. Catedrala catolică din Satu Mare

Palatul culturii - Sighetul Marmației.

Parcul libertății - Sighetul Marmației.

Memorialul victimelor comunismului
și al rezistenței - Sighetul Marmăției

Celula în care a murit Iuliu Maniu

Deținuți politici morți în închisoarea
de la Sighetul Marmației

Ținuta deținuților politici
în închisoarea de la Sighetul Marmației

Bibliografie selectivă

- Baci, George, **Maramureșul de lângă inima noastră**, în „Cu muza Clio pe drumuri de istorie”, Edit. Rottarymond, Râmnicu-Vâlcea, 2008
- Birdas, Emilian, **Satul și mănăstirea Rohia**, Edit. Diacon Coresi, Cluj, 1994
- Bogdan, Ion, Olos, Mihai, Timiș, Nicoară, **Calendarul Maramureșului**, Baia Mare, 1980
- Bulacu, Iulia, **Maramureș, calm și frumusețe!**, în „Cu muza Clio pe drumuri de istorie”, Edit. Rottarymond, Râmnicu-Vâlcea, 2008
- Chioran Pomianu, Ioan, **O prestigioasă inițiativă de cercetare a culturii populare din Maramureș**, în „Astra maramureșeană”, nr. 1-2 (6-7), Baia Mare, 1998
- Corniță, Constantin, **Zona Maramureș. Matricea etnologică și paradigmele folclorului maramureșean**, Editura Umbria, Baia Mare, 2001
- Costin, Emil, **Bisericile de lemn din Maramureș**, Edit. Gutinul, Baia Mare, 1999

- Cristea, George, **În țara bisericilor de lemn**, Edit. Mitropolia Ardealului, Sibiu, 1989
- Dăncuș, Mihai, **Zona etnografică Maramureș**, Edit. Sport-Turism, București, 1986
- **Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș**, Edit. Presa Universitară, Cluj Napoca, 2000
- Dominte, Paul, **Despre Maramureșul anului de grație 2007. Însemnările unui profesor**, în „Cu muza Clio pe drumuri de istorie”, Edit. Rottarymond, Râmnicu-Vâlcea, 2008
- Filipașcu, Alexandru, **Istoria Maramureșului**, Edit. Gutinul, Baia Mare, 1997
- Gherheș, Ilie, **Paradigma numită Maramureș**, în „Cu muza Clio pe drumuri de istorie”, Edit. Rottarymond, Râmnicu-Vâlcea, 2008
- Giurescu, Constantin, **Istoria României în date**, Edit. Enciclopedică, București, 1971
- Horvat, Săluc, **Folclorul și folcloristica maramureșeană. Bibliografie selectivă**, în „Studii și articole”, vol. 2, Baia Mare, 1973
- Ivanciuc, Teofil, **Ghidul turistic al Țării Maramureșului**, Edit. Limes, Cluj-Napoca, 2006
- Kosei, Miya, **Maramureș**, Editura Humanitas, București, 2000

- Man, Grigore, **Biserici de lemn din Maramureș**, Edit. Proema, Baia Mare, 2005
- Mirescu, Corneliu, **Țara Lăpușului**, Editura Etnologică, București, 2006
- Nistor, Francisc, **Arta lemnului în Maramureș**, Edit. Gutinul, Baia Mare, 1980
- Nistor, Francisc, **Poarta maramureșeană**, Edit. Sport-Turism, București, 1977
- Pop, Dumitru, **Folcloristica Maramureșului**, Edit. Minerva, București, 1970
- Popete - Pătrașcu, Andrei, **Acolo, în Țara Maramureșului**, în „Timpul”, nr. 31-41 (387-397), 2007
- Purnichi, Vintilă, **Cursurile de vară pentru profesorii de istorie**, în „Cu muza Clio pe drumuri de istorie”, Edit. Rottarymond, Râmnicu-Vâlcea, 2008
- **Satul maramureșean**, 1945-1989, ediție îngrijită de Mihai Dăncuș, Sighetu Marmației, 2005
- Șainelic, Sabin, Șainelic, Maria, **Zona etnografică Chioar**, Edit. Sport-Turism, București, 1986
- Ștef, Dorin, **Miorița s-a născut în Maramureș**, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 2005
- Ștefănescu, I.D., **Arta veche a Maramureșului**, Edit. Meridiane, București, 1968

- Tusluc, Mihaela-Cristina, **Călătorie într-un colț de rai, Țara Maramureșului**, în „Cu muza Clio pe drumuri de istorie”, Edit. Rottarymond, Râmnicu-Vâlcea, 2008
- Vlasie, Mihai, **Drumuri spre mănăstiri**, Edit. Buna Vestire, Bacău, 1997

Cuprins:

Cuvânt înainte	5
I.	9
II.	14
III.	19
IV.	25
V.	31
VI.	35
VII.	41
VIII.	45
IX.	50
X.	57
Țara Maramureșului în imagini	63
Bibliografie selectivă	75

